

RECENZJE, OMÓWIENIA, NOTY

**Naděřda Bayerová, Irena Bogoczová, Marcela Grygerková,
Jaroslav Hubáček, Zdeněk Kovalčík, Naděřda Kvítková,
Michaela Lašťovičková, Eva Minářová, Veronika Vydrová,
Marcela Zončová: *Specifika církevní komunikace, Filozofická
fakulta Ostravské univerzity, Ostrava 2005, 217 s. CD, ISBN
80–7368–102–1.***

Przedstawiona monografia stanowi efekt pracy zespołu badaczy z Republiki Czeskiej, kierowanego przez dr Marcelę Grygerkową z Uniwersytetu Ostrawskiego. Jest to bardzo cenne studium o jednej z mniej zauważanych w Czechach form komunikacji społecznej (w tym językowej), widocznej nie tylko dziś, ale także od początku państwowości Słowian. Ma więc swoje uzasadnienie zarówno w różnorodności współczesnej komunikacji międzyludzkiej, jak też w historii, w tym również w historii literackiego języka czeskiego (wystarczy tutaj przywołać fakt, że ponad 75% polskiej terminologii chrześcijańskiej pochodzi z języka czeskiego). Ponadto język religijny stanowił podstawę wykształcenia się tzw. stylu wysokiego nie tylko w języku czeskim, ale także w wielu innych językach słowiańskich (por. prace Urbańczyka i Kyjasa na temat języka biblii).

Praca składa się ze wstępu (s. 11–14), 13 rozdziałów (s. 15–208), zakończenia (s. 209–214), angielskiego resumé (s. 215–216) oraz informacji o autorach (s. 217). Najważniejszy więc człon pracy to owych trzynaście rozdziałów, poświęconych tematyce: sytuacja Kościoła we współczesnym życiu społecznym (*Církev v současném českém prostředí*, s. 15–28), typ komunikacji religijnej i jej gatunki (*Náboženská komunikace a její žánrové a stylové rozvrstvení*, s. 29–44), socjologiczny charakter liturgii religijnej (*Liturgie jako typ komunikační události*, s. 45–66) i jej język (*Jazyk liturgie*, s. 67–76), analiza najpowszechniejszych gatunków religijnych: kazania (*Jazyková stránka kázání*, s. 77–92), modlitwy (*Modlitba jako kulturní a jazyková hodnota*, s. 93–108) oraz pieśni (*Náboženská píseň*, s. 109–120), elementów stylu publicystycznego w stylu religijnym (*Křesťanství v médiích*, s. 121–144; *Jazyk a styl církevní psané publicistiky*, s. 145–158 oraz *Nad texty časopisu a kalendáře Slezské církve evangelické augsburského vyznání v ČR*, s. 159–176), a także komunikacji z młodszymi uczestnikami sfery religijnej (*Komunikace s dětmi v prostředí Církve bratrské*, s. 177–188 oraz *Dětské modlitby*, s. 189–198). Omawianą pracę zamyka

rozdział poświęcony onomastyce religijnej (*Jména světců v současné komunikaci*, s. 199–208).

Znajdujące się w pracy teksty są ułożone tematycznie tak, że nawiązują do siebie i stanowią jedną całość, monografię na temat specyfiki komunikacji religijnej (niekoniecznie konfesyjnej). Obejmują one – z jednej strony – charakterystykę socjologiczną problemu, z drugiej zaś strony – analizę stylistyczną tekstów religijnych. (Trzeba tu zaznaczyć, że są to teksty, nad którymi autorzy jeszcze pracują, co zapowiada ich uzupełnienie czy – raczej – nową monografię.) Takie ujęcie problemu wydaje się zasadne. Praca bowiem jest przeznaczona nie tylko dla fachowców, ludzi zajmujących się językiem czeskim i jego rozwarstwieniem, ale także ma przybliżyć tę problematykę szerszej społeczności. Koniecznym więc jest wprowadzenie czytelnika w problematykę *sacrum* i *profanum*.

Biorąc powyższe pod uwagę, wydaje się uzasadnionym podzielenie pracy na dwie części: część socjologiczną, dotyczącą opisu społecznych uwarunkowań tej sfery komunikacji oraz charakterystykę samej sfery z punktu widzenia teorii komunikacji, i część językoznawczą, dotyczącą analizy stylu religijnego, poszczególnych gatunków mowy czy analizę konkretnych tekstów religijnych. Takie ujęcie wskazuje na heterogeniczność stylu religijnego, korzystającego ze środków stylu artystycznego, publicystycznego i potocznego, a nawet urzędowego. Na te zagadnienia i wynikające stąd problemy z jednoznacznym opisem stylu religijnego, a także gatunków tegoż stylu autorzy wskazują w poszczególnych rozdziałach pracy (por. np. części opracowane przez E. Minářovą, N. Kvítkovą, I. Bogoczovą czy M. Zončovą).

O fakcie, że jest to monografia, nie zestawienie artykułów świadczy również fakt konsekwentnego nawiązywania do siebie poszczególnych części. Dotyczy to przede wszystkim warstwy terminologicznej, ale także analizy tekstów podobnych, np. publicystyki (teksty E. Minářovej i I. Bogoczovej), stylu i języka modlitw (teksty N. Kvítkovej, M. Grygerkovej), litanii (np. teksty N. Kvítkovej i N. Bayerovej) itp. Chociaż w niektórych z nich widoczne jest inne rozumienie definicji danego gatunku, co stanowi pewne utrudnienie dla czytelnika. Wprawdzie autorzy wiele terminów dotyczących genealogii uściślają w rozdziale *Náboženská komunikace a její žánrové a stylové rozvrstvení* (s. 29–44), to jednak zdarzają się od nich odstępstwa.

W prezentowanej pracy widać tradycję czeską dla tego typu opracowań: po każdym rozdziale znajduje się osobna bibliografia. Z tego względu niektóre pozycje powtarzają się w kilku miejscach (np. J. Hoffmannovej praca *Stylistika a...*, E. Lotki *Kapitoly ze současné rétoriky*, V. Patráša *Stýlové konfrontácie v nábožensky ladenom rozhlasovom žánri* itd.), jednak to nie dotyczy merytorycznej strony pracy, ale techniczno-redakcyjnej. Wydaje się, że wygodniejszym dla czytelnika byłoby opracowanie jednej bibliografii na końcu monografii.

Jak już wspomniałem na początku, analizowany problem stanowi jedno z kluczowych zagadnień współczesnej humanistyki. Z tym większą satysfakcją chciałbym podkreślić pomysł jego opracowania przez zespół badaczy z uniwersytetów w Ostra-

wie, Brnie i Pradze pod kierownictwem dr Marceli Grygerkovej. Ponadto przyjęta metodologia daje możliwość opisu tak złożonego zjawiska, jakim jest komunikacja religijna. Przygotowanie specjalistyczne autorów poszczególnych prac (do zespołu został włączony również proboszcz parafii Czechosłowackiego Kościoła Husyckiego w Náchodzie), ich wiedza oraz umiejętności badawcze w pełni gwarantują wysoki poziom merytoryczny monografii, która znajdzie swego odbiorcę nie tylko wśród językoznawców, religioznawców czy kulturoznawców, ale także wśród szerszej społeczności.

Mieczysław Balowski, Opole

David Short: *Język czeski dla początkujących*. Przekład i adaptacja Maria Aniśkovicz-Swidorska i Jan Stachowski. Kraków 2006 (David Short: *A Complete Course of Beginners*, London: Hodder & Stoughton, 1993, 346 s., ISBN 0–340–58686–9).

Praca jest przekładem i adaptacją drugiego wydania anglojęzycznego podręcznika do nauki języka czeskiego dla początkujących. Ma charakter samouczka. Jest przeznaczona do samodzielnej nauki języka czeskiego od stopnia zerowego. Obejmuje cały kurs gramatyki języka czeskiego oraz słownictwo dotyczące najważniejszych sytuacji życia codziennego (pozdrowienia, przedstawianie się, mieszkanie, zakupy, szkołę, podróże, pracę, jedzenie, politykę itp.) prezentowane w formie dialogów lub – wyjątkowo – tekstu zwartego (tzw. czytanki – por. lekcja 13). Wersja angielska podręcznika, a także jego polski przekład i adaptacja, są napisane językiem przystępnym, nienasyconym trudną i zazwyczaj nieprzydatną typowemu czytelnikowi terminologią językoznawczą, a przy tym precyzyjnym i poprawnym. Struktura tekstu jest logiczna, doskonale uporządkowana i bardzo przejrzysta, przy czym struktura wersji polskiej niemal wiernie odzwierciedla strukturę oryginału angielskiego. Wyjątek stanowi, słusznie pominięty przez autorów adaptacji, rozdział ze s. 307–312 angielskiego pierwowzoru, pt. *Taking it further* (pol. *Idąc dalej*), zawierający stosunkowo szybko się dezaktualizujące informacje, głównie bibliograficzne lub teleadresowe, na temat podręczników, słowników (także internetowych), książek z idiomami, użytecznych adresów stron internetowych, księgarni, organizacji, instytucji oraz ambasad Republiki Czeskiej w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie i Wielkiej Brytanii.

Na początku polskiej wersji podręcznika, podobnie jak w oryginale, znajduje się *Wprowadzenie*, w którym autorzy zamieszczają ogólne informacje na temat Republi-

ki Czeskiej i jej języka, odmian tego języka (czeszczyzna literacka, czeszczyzna potoczna), ponadto wymieniają powody, dla których warto uczyć się czeskiego oraz prezentują strukturę książki, ułatwiając tym samym korzystanie z niej. Następnie, idąc za angielskim autorem, podają kilka istotnych uwag na temat alfabetu czeskiego oraz wymowy.

Część właściwa książki składa się z 19 jednostek lekcyjnych. Podstawą każdej lekcji są dwa krótkie dialogi. Pierwszy zazwyczaj wprowadza nowe słownictwo, drugi je rozszerza. Wyjątek stanowi lekcja 13, która – zarówno w oryginale, jak również w adaptacji – zawiera dwa zwarte teksty. Oba dialogi lekcyjne zawierają podstawowe zwroty używane w codziennej komunikacji, które wraz z wybranym słownictwem, pojawiają się następnie w ramach umieszczonych pod dialogiem. Ponadto każda lekcja obejmuje informacje na temat gramatyki wraz z ich objaśnieniem, ćwiczenia w formie pytań o uzupełnienie oraz ciekawostki na temat języka lub realiów czeskich.

W części końcowej podręcznika znajdują się: *Suplement* dodatkowo wyjaśniający wybrane cechy czeskiego języka literackiego i potocznego, niezwykle przydatny w samodzielnej nauce *Klucz do ćwiczeń*, wspomagający proces samokontroli i samooceny, następnie przejrzysty *Słowniczek terminów gramatycznych*, *Tablice gramatyczne* i *Uwagi na temat dźwięczności i bezdźwięczności* w tzw. *Dodatkach*, stanowiące pomoc w usystematyzowaniu uzyskanych wiadomości z gramatyki. Oprócz tego przydatny w praktyce, choć niewielki, ale na początek nauki wystarczający, *Słowniczek czesko-polski i polsko-czeski*, a także znacznie ułatwiający orientację *Indeks hasel gramatycznych i tematycznych*.

Oprócz wspomnianej już struktury podręcznika, przejętej z angielskiego pierwowzoru, polscy autorzy w niezmięnionej formie i treści pozostawili część właściwą publikacji obejmującą wszystkie dialogi, teksty, ćwiczenia oraz dobór i kolejność materiału gramatycznego. Adaptacja objęła w głównej mierze fragmenty omówień czy objaśnień zjawisk językowych i pozajęzykowych. Zazwyczaj polegała na słusznej redukcji objętości i szczegółowości opisu systemu gramatycznego (np. pominięto oczywiste dla Polaków zapis wymowy niektórych słów, zrezygnowano ze szczegółowego opisu aspektu czasownika itp.) czy zastąpieniu go cennymi informacjami na temat podobieństw czy różnic występujących pomiędzy językiem polskim i czeskim (umieszczanymi zazwyczaj w nawiasach z odpowiednim wyjaśnieniem lub sygnalizowanymi wykrzyknikiem).

Oto niektóre z zabiegów adaptacyjnych przeprowadzonych przez autorów wersji polskiej w procesie przekładu tekstu angielskiego:

- wskazanie licznych podobieństw w systemach gramatycznych języka polskiego i czeskiego (np. podobna odmiana zaimków dzierżawczych),
- podkreślenie wagi występowania tzw. słów zdradliwych, czyli posiadających zbliżone brzmienie, lecz odmienne znaczenie w obu językach, np. *nůžky* ‘nożyczki’, *pivnice* ‘piwiarnia’ *obchod* ‘sklep’, *sklep* ‘piwnica’,

- zastąpienie angielskich nazw osobowych i miejscowych nazwami polskimi (z wyjątkiem fragmentów, w których mowa jest o różnych narodowościach; wówczas nazwiska pozostawiono oryginalne lub zastąpiono je innymi, także angielskimi np. *Pani Crosby* zamiast *Mrs Evans* z angielskiego pierwowzoru – por. lekcja 2),
- skorygowanie ewentualnych błędów czy nieścisłości występujących w tekście pierwowzoru, ewentualnie wprowadzanie niezbędnych uaktualnień treści (np. zastąpienie obcego słowa *byznysmen* rodzimym wyrazem *podnikatel* ‘przedsiębiorca’, regionalnej formy *okurek* ‘ogórek’ prawidłową formą rodzaju żeńskiego *okurka*, czy rzadko używanej *prášek na prádlo* ‘proszek do prania’ popularniejszą formą *prací prášek*, wprowadzenie do wersji polskiej przydatnych wyjaśnień, np. *škodovka* – *samochód marki Škoda*, zastąpienie angielskiej informacji o nowym wydaniu książki *this new version of Teach yourself Czech* sformulowaniem *prezentowany samouczek*, w związku z faktem ukazania się tej książki po raz pierwszy na polskim rynku wydawniczym),
- rozszerzenie o dodatkowe jednostki leksykalne słowniczków umieszczanych przy każdej lekcji w ramach (np. *taxikář*, *kufř*) lub uzupełnienie objaśnień wyrazów hasłowych;
- uwypuklenie różnic gramatycznych pomiędzy językiem polskim i czeskim: fonetycznych (np. wymowa miękkich głosek [ř], [ď], [ň], dźwięcznego [h], bezdźwięcznego [ch] w języku czeskim), ortograficznych (np. oddzielna pisownia liczebników oznaczających setki, łączna pisownia przeczenia z czasownikami, zakańczanie skrótów tytułów i stopni naukowych kropką w języku czeskim), słotwórczych (np. większe zróżnicowanie nazw zawodów w języku czeskim w zależności od płci – *doktor*, *doktorka*), fleksyjnych (np. *dvě piva*), morfologicznych (np. brak możliwości tworzenia czasu przyszłego złożonego z formą czasu przeszłego zamiast bezokolicznika w języku czeskim), rodzajowych (np. rodzaj żeński rzeczownika *Paříž* ‘Paryż’ w języku czeskim, a męski w języku polskim, podobnie jak rzeczownika *tramvaj* ‘tramwaj’), składniowych (np. występowanie biernika po przeczeniu w języku czeskim w miejscu dopełniacza w języku polskim, nieobecne w języku polskim konstrukcje typu *Viděl jsem ho stát*),
- wprowadzenie komentarzy z zakresu sztuki tłumaczenia (np. wyrazy z sufiksem *-telný*),
- przytoczenie dodatkowych polskich przykładów ilustrujących omawiane zjawiska gramatyczne (np. wymiana *ů* do *o* w języku czeskim omówiona na podstawie podobnej wymiany *ó* do *o* w języku polskim),
- wprowadzenie aktualizacji dotyczących zjawisk pozajęzykowych (np. w zakresie historii, realiów życia codziennego, stosunków z Czechami itp.), w których fragmenty wersji angielskiej dotyczące związków czesko-angielskich w adaptacji zastąpiono informacjami i ciekawostkami dotyczącymi związków historycznych czesko-polskich; wprowadzenie komentarzy dotyczących różnic obyczajowych (np. Czesi, w odróżnieniu od Polaków, nie dziękują, wstając od stołu),

- zręczne unikanie niepoprawności językowych (np. autor wersji angielskiej błędnie nazywa znaki diakrytyczne oznaczające długości – akcentem, natomiast autorzy wersji polskiej nie przytaczają tego fragmentu),
- pominięcie rozdziału *Taking it further* (por. omówienie powyżej).

Trafną i zręczną adaptację wspiera znakomity przekład, dzięki czemu podręcznik czyta się lekko i przyjemnie, a nauka nie nuży, lecz wciąga.

Doskonała, ułatwiająca naukę i motywująca do niej jest też koncepcja książki oparta o interaktywną metodę dialogu z uczącym się, w którym czytelnik jest traktowany jak równorzędny partner, zachęcany (*zwróć uwagę, zauważ, nie przejmuj się*) czy wręcz czasem zmuszany do nauki (*musisz zapamiętać, naucz się jak najszybciej, jeśli masz jeszcze jakieś wątpliwości na ten temat, wróć do Wprowadzenia*), myślenia (*porównaj, przetłumacz, przestuduj dokładnie*), formułowania własnych poglądów (*zapytaj, ulóż własne zdania, ćwicz*) i wyrażania uczuć (*wyraż żal*) w języku czeskim, co w konsekwencji doprowadzi do szybkiego, sprawnego i skutecznego osiągnięcia kompetencji komunikacyjnej w tym języku.

Publikacja z pewnością bez trudu znajdzie odbiorców, nie tylko wśród turystów i biznesmenów, do których jest adresowana, ale i w szerszych kręgach osób zainteresowanych nauką języka czeskiego z pomocą przystępnie i nowocześnie napisanego oraz profesjonalnego podręcznika, który ma szansę wypełnić lukę na rynku tego typu wydawnictw w Polsce.

Iwona Imioło, Kraków